

Halálfigyiglan

(Túlvilági játék két részben)

Szereplők:

Magnus, egykori miniszterelnök

Vietor, egykori első titkár

Árnyangyal, tudományos segédmunkatárs

Árnysegéd, munkatárs

Munk, egykori miniszterelnök

Burilla, egykori politbűrótag

Gondnok *(jó, ha a Munkot alakító színész játssza)*

Igazgatónő *(jó, ha az Árnyangyalt alakító színésznő játssza)*

I. rész

1. kép

(Márványborítású helyiség, a föld alatti raktár, a kripta és egy olvasóterem keveréke. Oszlopsor vezet a szemben levő lépcsőig, ahonnan egy ajtó nyílik. A terem egyik felében mozgatható, falhoz tolható polcrendszer, amelyen dossziék, irattartók sorakoznak. Az oszlopsor között egy nagyobb, ovális asztalnál ül Magnus. A polcok közül kilép Vietor.)

Vietor: Az az ember? *(Olyan mozdulatot tesz, mintha egy vissza-visszabul-ló függőnyt bajtana félre.)*

Magnus: Egy ember.

Vietor: De megmondtam: vagy-vagy. Vagy ő, vagy én.

Magnus: Meg is tette.

Vietor: Én alkut is kínáltam. Méltányosat.

Magnus: Méretes kötél lett.

Vietor: Ezt onnan kívánták *(felfelé mutat, abonnan jókedélyű beszélgetés, pobárcsengés ballatszük).*

Magnus: Kívánósak voltak.

Vietor: Ismerhette őket. Hiszen élve kijutott tőlük.

Magnus: Önfelmentősdit játszik?

Vietor: Azt mondta: felmentés?

Magnus: Nem. Önfelmentés.

Vietor: Miért nem vállalta el a felkínált posztot? Akkor is csak ugyanez jöhetett volna. Csak egyetlen lehetőség maradt az országnak. Csak kevesebb vérrel, halállal. Lehetett volna együtt... Viszont egy ponton túl már csak vagy-vagy.

Magnus: A kört ki zsurgórítja ponttá? Azok ott? *(Felfelé néz.)*

Vietor: Igen is, meg nem is.

Magnus: Hát persze, mindig az igen is, meg nem is. Az egyik héten a rádióban még a hős nép, mely felkelt az elvakult helytartók ellen. A másik héten már csak vérengző csócselék.

Vietor: Ha elfogadja, megkímélhettük volna egymást.

Magnus: Egymást? A kímélet joga akkor csak az egyik felet illette meg.

Vietor: Az elutasítás szorított bennünket a másik megoldásra. Akkorra csak az maradt.

Magnus: Tiszta sor. A vádlottnak a konoksága okozta a veszttét! Magatartásával váltotta ki a kíméletlenséget. Nemcsak a vádpontokért, hanem a viselkedéséért is felel. Nem mondom, történelmi újítás!

(Fentről jókedélyű nevetgélés, dobogás. Vietor kétségbeesetten kutat ki-járat után.)

Magnus: Nem tudják, hogy itt van.

Vietor: Azt mondja? *(Elmosolyodik.)* Akkor ez egy illegális találkozó?

Magnus: Úgy is mondhatnánk. Testen kívüli.

Vietor: Emlékszik, az illegális találkozáson nem volt szabad késni? Aki késett, azt nem várta meg a felsőkapcsolata. De túl korán sem volt szabad ott lebzselni.

Magnus: Nekem itthon nem sok részem volt az illegalitásból.

Vietor: Moszkvában meg nem kellett rejtőzködni.

Magnus: Nem úgy kellett. A félelem ott olyan mélyre szívárgott, hogy már nem is vették észre. Az volt a legtermészetesebb érzés. A Frunze téren, ahol egy időben laktunk, a szomszéd Nyikiforovéknak egyszer krumplit akartunk adni, mert észrevettük, hogy kifogytak belőle. Nem fogadták el, inkább nélkülöztek. Egy gyanús külföldi családtól? Ugyan már!

Vietor: Hogyan úszta meg?

Magnus: Egy kutatóintézetben dolgoztam...

Vietor: Na de a feljelentések?

Magnus: Nem voltam szem előtt. Nem veszélyeztettem senkinek a pozícióját. Nem érte meg feljelenteniük.

Vietor: Elvegyülni. Ez is alapszabály volt az illegalításban. De már túl idős vagyok hozzá.

Magnus: Itt biztonságban van.

Vietor: Ezek az álmatlan éjszakák...

Magnus: Érdekes, Ráth is ezt mondta, amikor a kiagyalt perről, évekkal utána először beszélt a nyilvánosság előtt. Rosszak az idegei?

Vietor: Tudja, a hatalom duplán számít. Az alkuk... Mintha térdig vízben állnánk...

Magnus: Tönkremennek az ízületek. A szív. A csontozat.

Vietor: Ránk fér a nyugalom.

Magnus: A tartás...

Vietor: Értem jönnek. Már rég tudom, hogy eljönnek értem. Mindent előkészítettem. Egy kis kofferben elfér. Fogkefe, váltás fehérnemű. Az öltönyöm, az a

régebbi... Bár ott adnak rabruhát. Addig sem kopik az ember sajátja... Nem is magamért aggódom. Voltam börtönben, nemegyszer. De a feleségem, Mária. Ismerheti. Járt magánál, mikor ültem.

Magnus: Nálam? Nem emlékszem. De közbenjárás nélkül is ezrek szabadultak abban az időszakban.

Vietor: Nem magánál volt? Mindig azt hittem. Valamiért csak gondolhattam ezt... Mint valami régi jótétemény... Vajon miért? Tudja, a feleségem már nehezen viselné, ha én megint... Idős asszony. Nélkülözött, amikor magánzárkában ültem. Nem volt könnyű neki. Miért is hittem, hogy akkor magánál járt... Újabban, tudja, úgy összecúsúznak ezek a régi dolgok. De nehogy azt higgye! (*A balántékánál forgatja a mutatóujját.*) Éppen hogy jobban megértem a jelentőségüket. Jobban, mint amikor megtörténtek. Egyébként lehetett erre számítani. (*Fölfelé mutat.*) Amikor annak az embernek az ügyét kezdték firtatni (*újra gyanakodva méregeti Magnust*), szóval, a maga ügyét, már tudtam, hogy elvesznek... Hamarabb is jöhettek volna. Nyugodtabban telnének a napok... Szóval, itt van például ez a kettőnk ügye...

Magnus: A kettőnké?

Vietor: Sorstársak...

Magnus: Sorstársak? A sorsom annyira csak az enyém volt, hogy jobban nem is lehetett volna.

Vietor: A magány. A magány. Ültem a székház kongó ürességében, szombat délután, ha kiléptem a folyosóra, az örök rémülten vigyázzba vágták magukat. Aztán este lett, a titkárnőt elengedtem, de előtte behozta a kávé tálcán. A feleségem már többször telefonált, hogy kész a vacsora, vár, mikor indulok... Tudja, a grízes tészta többször fölmelegítve is jó. Sőt, jobb, mint frissen. De ha én otthon voltam, nem tudtam mit kezdeni magammal. Mintha hétfőig az ablakig felgyűlne bent, a székházban a munka. Kinéztem a folyóra, a hullámok rezegtek, idegesítően és értelmetlenül.

Magnus: Hogy jön ez ide?

Vietor: Éppen hogy ide tartozik. Az életünk nem folyhat el a semmibe.

Magnus: Az én életem akkor már hónapok óta a fogság értelmetlenségében telt. Az időm eltűnt egy feneketlen lefolyóban. Egyébként csak arra a percre lennék kíváncsi...

Vietor: (*kiabálva*) Tudom, tudom. Mindenki arra lett volna kíváncsi. Anker, aki a bizalmamat elnyerte, az is. De neki sem mondtam meg. Nincs egyetlen perc. Sok ezer perc van, ami az egyetlen percig vezet. A döntés percéig. S a döntés percében benne az egész élet. Hogy lehet azt elmesélni?

Magnus: Csakhogy nekem az a perc volt a halál.

(Vietor kinyitja az ujjait, majd újra becsukja. Nem néz Magnusra.)

2. kép

(Árnysegéd és Árnyangyal botorkál le a lépcsőn, Árnysegéd karja Árnyangyal derekán. Csókolóznak. Árnyangyal keze rátéved egy kapcsolóra, felkattintja.)

Árnysegéd: Kellett ez? A szünetnek nemsokára vége.

Árnyangyal: Dosszié, dosszié. Hányba kukkantottál be?

Árnysegéd: Csak akkor jövök, ha küldenek. A menyétarcú öregek. Ott kuksol a nagyteremben a régi ügyész is, meg az egykori elítélt. A dossziéit keresteti. Utálom ezt a helyet.

Árnyangyal: Bedobozolt történelem.

Árnysegéd: Hazugságtelep, hazugságraktár. Mindenki mást gondolt, mint amit diktált, írt. A kihallgató, a kihallgatott, a gépíró

Árnyangyal: Lopva elnézem apám arcát a tévé előtt, amikor ezekről a régi dolgokról van szó. Síralmas. Semmi része nem volt benne, csak az élete telt el.

Árnysegéd: Akár az én apámé.

Árnyangyal: Nyilván telhetett volna másként is.

Árnysegéd: Hát én azt akarom, hogy az enyém másként teljen.

Árnyangyal: „S a csarnok elontott oszlopi közt, lebegő rémalak inte felém...”

Árnysegéd: Has, alkuss, lapíts... Bár itt inkább Hamlet atyjának szelleme közeleg. Háttérben gyilokkal.

Árnyangyal: S talán még a falnak is füle van.

Árnysegéd: A falnak is füle? *(Megcsókolja a fülénél, és nyomulna az ajka felé. Kialszik a fény.)*

3. kép

(Ugyanaz a helyszín.)

Vietor: Most ez a karcer.

Magnus: Halálfogytiglani.

Vietor: Maga meg én.

Magnus: A foglár a történelem.

Vietor: A smasszer.

Magnus: A börtön eltorzít.

Vietor: Alakít.

Magnus: Végtére is minden alakít, de a bezártság torzít. Ráthnak még csicskása is volt Szegeden, a Csillagban.

Vietor: A politikában is csicskásokat tartott.

Magnus: A többiek is szépen összetartottak. A kiszabadulás után. Hogy ki kivel ült. Azzal a hatalomban is együtt.

Vietor: Szűk volt az illegális mozgalom. Néhány száz ember. S Ráth még köztük is rendet vágott. Számon tartották egymást. Mint amikor a grundon csapatot választanak: hogy ki jó csatár, ki kapus...

Magnus: Az emigráció is jócskán megritkította egymást. A Gazda kezével. A hazatértek persze látszatra összetartottak. Az itthoniak szemében mi voltunk a moszkvaiak.

Vietor: Igen, a moszkoviták.

Magnus: Kívülről úgy látszott, hogy összetartunk. Összetartanak. Pedig... Még az egyívású mozgalmárok sem. Bár a külszínre Ráth nagyon adott. Pártfe-

gyelemnek nevezte. A főfilozófust stratégiai botlásáért pihentetni kellett, hát felhívta a főideológus: „Csak dolgozzon nyugodtan Lützer elvtárs...” Hát nyugodtan dolgozott, bár magában pojácának tartotta a telefonálót. „Maga, Józsi, jó esetben csak középsterű tanítványom lehetne” – mondta neki egyszer. A XX. század egyetlen nagy rosta volt. Folyamatosan szitált.

Vietor: Csoda, hogy fennmaradt valaki.

Magnus: Csak az ocsú. S váltogatták a rostát. Aztán rendre kiderült, a megrendelőnem is arra gondolt. Minden mellékes lesz. Egy időután alig néhány dolog marad fontos.

Vietor: *(feszülten figyel)* Lehet, hogy ugyanaz, csak másképp.

Magnus: Már hogy lehet másképp, ha ugyanaz.

Vietor: A másiknak ugyanaz – másképp.

Magnus: Aha, a jó öreg osztályelmélet...

Vietor: Osztályösztön.

Magnus: Biológia a társadalomtudományban. A manipuláció bűvészműtá-ványa.

Vietor: Az osztályösztönt a mozgalomba kívülről bekerülők sose értették. Az értelmiségiek. Meg a polgári túlteljesítők. Pedig veszélyes helyzetekben csak a belsőhangra figyelj...

Magnus: És ha nekik is a régi, soha ki nem vesző osztályösztönük sűg...

Vietor: Csakis az!

Magnus: Akkor megette a fene az egészet, soha nem léphetünk túl önma-gunkon!

Vietor: Néha igen...

Magnus: És mikor?

Vietor: Nem is tudom..

Magnus: Aki elég alacsony, nem is kell túl nagyot lépnie.

Vietor: Ezt nem értettem pontosan.

Magnus: Nem is fontos. Csak lényeges.

Magnus: Abban a percben mit csinált?

Vietor: *(meggyötört arccal)* Miről beszél?

Magnus: Jól tudja, miről... Amikor már álltak a bitófák.

Vietor: A bírónak, az ügyésznek kötelező volt részt venni a kivégzésen. Kötele-zővé tettük. Hogy lássák a döntésük következményeit. Sőt, hallottam orvos szakér-tőről, aki a díjért minden szemlét elvállalt... Azt is, amit nem neki róttak ki.

Magnus: Mit csinált abban a percben?

Vietor: Az irodámban ültem... Tudtam, hogy mikor történik... Nem a jelen-tés miatt. Azt a parancsot már az atyaúrsten sem tudta volna megmásítani.

Magnus: Kinek a parancsát?

Vietor: A dolgok menetének a parancsát.

Magnus: Milyen függöny volt az ablakon?

Vietor: Milyen ablakon?

Magnus: Az irodája ablakán.

Vietor: A szokásos. Soha nem vizsgálgattam a függönyt. *(Maga elé kapkod, mint amikor valaki el akar búzni egy függönyt.)* Talán olyan csipkés szélű...

Magnus: Amikor a hóhér hozzám lépett, meglebbent a függöny...

Vietor (*kimeredt szemmel*): Miért rebbent volna?

Magnus: Mintha egy kéz, a függönyt...

Vietor: Nem, nem volt ott senki... Megfogtam az ablakkeretet, a Duna túlsó partján a fény visszaverődött a házak ablakain... A telefon hallgatott, de tudtam, hogy meg fog szólalni. A titkárnő bejött, hogy hozzon-e konyakot. Nem kellett. És a cigaretta sem esett jól, bár ott füstölgött az ujjaim közt...

Magnus: Mire gondolt?

Vietor: Semmire. Mindenre.

Magnus: Hogy nélkülünk majd nem lesz kire hivatkozni? Én a jövőre, ami akkor olyan valóságos volt, hogy csak meg kellett volna érinteni. De a kezem nem volt szabad.

Vietor: A kéz. (*Mozgatja az ujjait.*) Késő este, mikor hazaértem, leültem a konyhában, valamit ettem volna. Leültem a hokedlira. Pont olyan volt, mint amin a mutter ült, mikor még élt. Szóval, haraptam volna valamit. És láttam, hogy remeg a kezem, amikor a falatot a számhoz emeltem. Érdekes, addig ilyen nem volt.

Magnus: Ilyen addig nem volt.

(*Vietor lekuporodik a legelső lépcsőre.*)

Vietor: A villát nem tudtuk megszokni. Nem is laktuk be az egészet, csak egy részét. Nem ránk méretezték. A feleségemmel sokat üldögéltünk a konyhában. A háztartási alkalmazottat elengedtük. Persze az őrség akkor is ott volt. A hokedli volt a legkényelmesebb, de volt ott egy nagyobb sáml, arra lekuporodtam. A feleségem az asztalnál almát hámozott. Olyan volt, mintha anyám elé ültem volna, gyerekkoromban. Beszélgettünk. A televíziót nem szerettem. A feleségem néha megnézett egy filmet, de engem idegesített. Nem azért, amit terjesztettek, hogy letiltattam a képernyőről egy műsorvezetőt. Letiltattam? A pártközpont megfelelő osztályán szóvá tettem: mégiscsak furcsa, hogy hetente kénytelen vagyok újra és újra szembenézni azzal a kihallgatótiszttel, aki az ötvenes években a börtönben foglalkozott az ügyemmel. Az ÁVH-tól a tévéhez került. Tény, hogy a grízés tészta hidegen is képes voltam megenni. De a konyhában nem azért ücsörögtünk szívesen. Talán azért, mert kíméltük a villát. Hogy majd úgy adjuk át, hogy semmi hiba ne legyen benne. Mint a hatalmat. Bár abban aztán... (*legyint*) Csalódn, kellett emberekben. S az mindig csalódás önmagunkban is. Az ítélőképességünkben, az emberismeretünkben. Ezért fájdalmas.

Magnus: Miért nem adta le a villát?

Vietor: Tudja, hogy van. Az a bonyolultabb. A biztonsági szempontok. Meg az elvtársak azt hiszik, kötelező leadni a sajátjukat is. Indul a vészreakció. Pedig hadd élvezzék...

Magnus: Ha egyszer már nem dolgoztak meg érte... Az enyémet is élvezte valaki.

Vietor: Nem akartuk üresen hagyni. Jeles ember volt.

Magnus: Nem is őt kárhoztatom.

Vietor: Aki nélkülözésben nőtt fel, annak a kicsit jobbtól is lelki furdalása van. A fényűzéstől egyenesen viszolyog. Ha ültem az olvasólámpa alatt, mindig

a Károly körüti esték jöttek elő. Amikor kint, az utcai lámpa alatt álltam és olvastam. Mert nem tudtuk fizetni a villanyt abban a sötét lukban, ahol anyámmal meg az öcsémrel éltünk. Novemberi hidegben, ködben állok a halvány lámpafényben, a kezem csupa lila fagyás, a könyv átnedvesedik. Aki nem próbálta, annak hiába is... Az értelmiségi nyavalygók ezt később sose értették meg. A mozgalom is azért született, hogy az emberi kiszolgáltatottság, megalázottság bugyrait ne kelljen megjárni. Nem úgy exportálták ide, hanem itt született. Persze hogy egyesek igényeit lenyeste a rendszer, másokat, a kisembereket meg fölemelte. Megadta a boldogulás jogát.

Magnus: Nyesni nyesett. Fejeket is. Kiváló koponyákat. Kímélet nélkül. A kíméletleneket is kíméletlenül. Hogy ne maradjon tanú. Meg hogy a félelem fegyelmezzon.

Vietor: Magának ott, fönt szobra van. De azért, tudja, nem becsülik meg. Nem úgy gondolom. A történelmi érdemek, miegymás... Az megvan. De azok minket soha nem tartottak egyenrangúnak. Szalonképesnek. Ez a rend azért született, hogy visszaadja annak az embernek a méltóságát, aki nem tehet arról, hogy ágrólszakadtnak született. Emlékszik? Hány címet, rangot kellett megtanulni itt az emberfiának, hogy meg tudja szólítani az urakat? Tizenötöt? Tizenhetet? Ezt az igazságtevést nem akartam veszni hagyni. Hát ezért hazugság, hogy exportálták ide a mozgalmat. Nem kellett exportálni, kinőtt az magától is.

Magnus: A minisztertanács ülése után, amikor eltűnt, először aggódtunk magáért. Emlékszik, mit mondott néhány nappal előtte: hogy akár fegyverrel is kész harcolni a szovjetek ellen. A felesége is halálosan meg volt rémülve, azt hitte, elrabolták. Megpróbáltuk felkutatni. Aztán megkerült. Nem mondanám, hogy akkor nagy volt az öröm. A meglepetés sem. Az árulás egyszerűen árulás. Nem gyávaság. Nem pánik. A bűnt nem kell felhívítani. Az olyan, méregtöménységű. A magyarázat nem oldja.

Vietor: Ennek az országnak nyugalomra volt szüksége. Ez a nép húszévente kivérzett a XX. században.

Magnus: Meg a belsővérvések...

Vietor: A nyugalom a feltétele annak, hogy egyáltalán beszélni lehessen ügyekről...

Magnus: A legcsendesebb helyek a temetők...

4. kép

(Árnysegéd és Árnyangyal lejönnek a lépcsőn, felkattintják a lámpát.)

Árnysegéd: Van egy meglepetésem. *(Kívár.)*

Árnyangyal: Előrelépsz a ranglétrán...

Árnysegéd: Ellenkezőleg. Megvan az ösztöndíj.

Árnyangyal *(lehajtja a fejét, ballgat):* Gratulálok.

Árnysegéd: Csak ennyi? Pedig sokáig bizonytalan volt. De végül mégis én. Ugye kijössz hozzám?

Árnyangyal: Minek?

Árnysegéd: Genf mégiscsak Genf.

Árnyangyal: Megérdemled, nem?

Árnysegéd: Ne, ezt a hangot nem szeretem.

Árnyangyal: És a tiéd?

Árnysegéd: Miért? Mert nem akarok egész életemben hadakozni?

Árnyangyal: Kivel akarsz békességben élni? A világgal vagy magaddal? Mert a világgal könnyebb.

Árnysegéd: Én csak élni szeretnék, és hagyni, hogy a történelem kihűljön. Hogyha hozzáérek, ne égessen meg. Egyébként neked is több esélyed lesz most, hogy az üresedés...

Árnyangyal: Együtt akartunk belevágni. S te most hagyod itt. Mi vagy te? Sírrabló? Csak az ékszer kell?

Árnysegéd: Nevetséges.

Árnyangyal: Te meg szárnalmas.

Árnysegéd: Nem halottöltötzetőnek jöttem ide. Aki meg ezt itt hagyta, takarítsa is el. És elvárom: kulturáltan. Ne kiabáljon.

Vietor: *(az oszlop takarásában)* Nem szeretek hallgatózni.

Magnus: Nem mi kerestük az alkalmat.

Vietor: Jóraivaló fiataloknak látszanak.

Magnus: Mindenki így kezdi.

Vietor: Kérek tőlük egy altatót. Képtelen vagyok...

Magnus: Hiába. Fiatalok. Nincs szükségük altatóra.

Vietor: Akkor megint fel s alá?

Magnus: Vég nélkül.

(A lépcsők tetején levőajtó megdöndül, öblös bang szólal meg.)

Gondnok: A takarodó mindenkire vonatkozik.

(Állóképpé dermednek. Árnyangyal az alsó polcsor dossziéi közé gyúri be magát. Árnysegéd az ajtóhoz szalad, de arra kívülről már ráfordították a kulcsot)

Árnysegéd: De a repülőgép... Megvan a jegy...

Magnus: *(kilép a polcok közül)* Nem kell elkeseredni. Majd holnap jól megszorogatják Vietort. Vagy engem szeretne meghallgatni?

Vietor: Ezek a maiak elég nehezen bírják a megterhelést. Hisztérikusak. Én egyébként utáltam a repülést.

Árnyangyal: Olyan jó csoport jött össze... *(Árnysegédhez)* Pedig innen alig ha jutsz ki, hacsak nem...

Árnysegéd: Hacsak?

Árnyangyal: Hacsak nem állsz kötélnek?

Árnysegéd: Kötélnek?

Árnyangyal: Na nem kell rögtön a legrosszabbra gondolni! Egy kis utójáték.

Árnysegéd: És önként? Mint itt mindig, minden, önként?

(Kintről ismét megdöngetik az ajtót.)

Gondnok: Szép álmokat!

(A dráma 2. részét a következő számunkban közöljük.)